

بررسی نقش سرمایه اجتماعی و رضایت از کیفیت زندگی "مطالعه موردی بخش پشت

آب سیستان"^۱

دکتر غلامرضا میری^۲

عضو هیات علمی تمام وقت دانشگاه آزاد اسلامی واحد زاهدان

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۸۹/۷/۱۰

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۸۹/۸/۱۵

چکیده

یکی از مفاهیم شکل گرفته در عصر حاضر «سرمایه اجتماعی» است. در راستای مطرح شدن مفهوم سرمایه اجتماعی شیوه‌های برنامه‌ریزی نیز با رویکرد به مشارکت مردمی و توسعه پایدار با تأکید بر شاخص‌هایی همچون سنجش سرمایه اجتماعی، پایداری، انعطاف‌پذیری و مشارکتی‌بودن شکل گرفته که در آن هر منطقه در اعمال سیاست‌های اقتصادی همراه با در نظر گرفتن مزیت نسبی دارای آزادی عمل زیادی گردید.

در این تحقیق سرمایه اجتماعی مفهومی است که دارای دو جزء ساختاری و شناختی است. جزء ساختاری کنش جمعی منافع دو طرفه را تسهیل می‌کند و جزء شناختی به ایجاد و تقویت وابستگی متقابل مثبت برای کنش جمعی دو طرفه می‌پردازد. برای اندازه‌گیری این مفهوم بر همین دو جزء تکیه شده است. در جزء ساختاری عواملی مانند عضویت گروهی، حمایت متقابل، تفاوت و خدمات و در جزء شناختی شاخص‌هایی مانند اعتماد، انسجام و تضاد در نظر گرفته شده است.

جهت تحلیل یافته‌ها و بررسی فرضیه‌ها، از دو روش ضریب همبستگی پیرسون و رگرسیون چند متغیره استفاده شده است. داده‌های این تحقیق در ۱۸ روستای بخش پشت آب سیستان که با روش نمونه‌گیری انتخاب شده و از طریق مصاحبه با ۳۶۵ نفر از سرپرستان خانوارها جمع‌آوری شدند. نتایج تحقیق نشان داد که سطح بالای سرمایه اجتماعی به سطح بالای رضایت از کیفیت زندگی می‌انجامد. بنابراین سرمایه اجتماعی در مقایسه با متغیرهای زمینه‌ای مانند سن، شغل و... پیش‌بینی‌کننده‌ای بهتر برای رضایت از کیفیت زندگی به شمار می‌رود.

واژگان کلیدی: سرمایه اجتماعی - کیفیت زندگی - بخش پشت آب سیستان

۱- این مقاله استخراج شده از رساله دکتری به راهنمایی دکتر جعفر جوان و دکتر حسن افراخته در دانشگاه فردوسی مشهد می باشد.

Gholam_Reza_Miri@yahoo.com

۰۹۱۵۱۴۳۰۹۶۷

۲- دکتر غلامرضا میری

مقدمه

در حال حاضر مفاهیمی همچون «توسعه همه جانبه پایدار روستایی» مطرح و در واقع پارادایم‌های جدیدی در توسعه روستایی شکل گرفته است. برای بررسی این پیوستگی‌ها در توسعه همه‌جانبه روستایی و تلفیق سرمایه اجتماعی با ابعاد محیطی، نیز جهت شناسایی میزان تاثیر سرمایه اجتماعی بر رضایت از کیفیت زندگی به این موضوع پرداخته شده است. پژوهش‌های متعدد نشان می‌دهد که نمادهای اجتماعی، سرمایه‌های اجتماعی را پدید می‌آورند (احمدی فیروز جایی و دیگران، ۱۳۸۵، ص ۹۵) و دستیابی به هدف‌هایی را که در نبود آنها غیرممکن یا پرهزینه بود، ممکن و تسهیل می‌کنند (کلمن، ۱۳۷۷، ص ۳۴) به طوری که عضویت در سازمان‌های اجتماعی، موجب افزایش میزان سرمایه اجتماعی می‌شود (کوثری، ۱۳۷۴، ص ۸۱)، ازکیا و فیروزآبادی (۱۳۸۳) نیز به این نتیجه رسیدند که میزان سرمایه اجتماعی اعضای تعاونی‌ها نقش مثبت و تاثیرگذاری بر تصمیم‌گیری بهتر آنان، اعمال مدیریت به نحو مطلوب و افزایش مشارکت‌های تولیدی داشته است. در عین حال امروزه مفهوم سرمایه اجتماعی، یک راه‌حل برای رفع بسیاری از مشکلات اقتصادی ارائه می‌کند. به طوری که با بالا رفتن سرمایه اجتماعی، رفتار افراد از قابلیت پیش بینی بیشتری برخوردار می‌شود و حتی در صورت بروز خطا با آن برخورد سختی می‌شود (سوری و مهرگان، ۱۳۸۶، ص ۲۰۸) فقدان سرمایه اجتماعی در لایه‌های مختلف اجتماع نیز مشکلات بسیاری را به همراه دارد. بررسی دقیق‌تر سرمایه اجتماعی ما را به این مطلب می‌رساند که بدون این سرمایه، هیچ اجتماعی به هیچ سرمایه‌ای نمی‌رسد (علمی، ۱۳۸۴، ص ۲۴۱).

با توجه به مباحث مطرح شده، این مقاله با انتخاب یک منطقه به عنوان مطالعه موردی به بررسی روابط بین سرمایه اجتماعی و رضایت از کیفیت زندگی می‌پردازد. در این راستا با سنجش میزان سرمایه اجتماعی در نواحی روستایی بخش پشت آب سیستان برخی عوامل تاثیرگذار روستایی نیز در منطقه مورد سنجش قرار گرفته و تاثیر متقابل این دو در رابطه با میزان رضایت از کیفیت زندگی مورد بررسی قرار گرفته است.

ابعاد نظری

اگرچه نمی‌توان منکر شد که زیرساخت‌های مباحث مربوط به سرمایه اجتماعی را می‌بایست در آثار و نوشته‌های جامعه‌شناسان بزرگی مثل دورکیم، وبر، مارکس و زیمل (Grix, 2001 Wall et al 1995 portes etal 1998) جستجو کرد ولی در دو دهه اخیر که سرمایه اجتماعی به مثابه یک مفهوم به حوزه ادبیات مرتبط با توسعه وارد شده، سه نظریه پرداز به عنوان طرح‌کنندگان و گسترش‌دهندگان سرمایه اجتماعی مطرح شده‌اند که عبارتند از: پیربورديو، جیمز کلمن و رابرت پاتنام گرچه پس از این افراد دانشمندان دیگری نیز در این خصوص طرح موضوع کرده‌اند اما در این قسمت نظریه این سه تن در مورد سرمایه اجتماعی به اختصار بررسی می‌شود.

بورديو

از نظر بورديو سرمایه در سه شکل بنیادی امکان بروز می‌یابد:

الف) به شکل سرمایه اقتصادی که قابلیت تبدیل شدن به پول را دارد و ممکن است در شکل حقوق مالکیت نهادینه شود.

ب) به شکل سرمایه فرهنگی که در شرایط معین، قابلیت تبدیل شدن به سرمایه اقتصادی را دارد و ممکن است به شکل کیفیت های آموزشی نهادینه شود.

ج) به شکل سرمایه اجتماعی که از الزامات اجتماعی (ارتباطات) ساخته شده است و در شرایط معین قابلیت تبدیل شدن به سرمایه اقتصادی را دارد و ممکن است به صورت عنوان اشرافی یا اصالت خانوادگی نهادینه شود (Walleetal,1995)

کلمن

کلمن بر این اعتقاد است که سرمایه اجتماعی با کارکرد آن تعریف می شود، سرمایه اجتماعی چیزی واحد نیست بلکه انواع چیزهای گوناگون است که دو ویژگی مشترک دارند:

الف) همه آنها جنبه ای از یک ساخت اجتماعی را شامل می شوند.

ب) کنش های معین افرادی را که در درون ساختارند تسهیل می کنند.

به عقیده وی سرمایه اجتماعی مانند شکل های دیگر سرمایه مولد است و دست یابی به برخی اهداف را که در نبودن آن دست نیافتنی خواهد بود امکان پذیر می کند (ماجدی و لهسایی زاده، ۱۳۸۵، ص ۹۶).

به عقیده کلمن سرمایه اجتماعی هنگامی به وجود می آید که روابط میان افراد به شیوه ای دگرگون شود که کنش را تسهیل می کند از نظر او سرمایه مادی کاملاً ملموس و به صورت مادی و قابل مشاهده تجسم یافته است. سرمایه انسانی چندان ملموس نیست و در مهارت ها و دانشی که فرد کسب کرده است، تجسم می یابد. سرمایه مادی و سرمایه انسانی فعالیت تولیدی را تسهیل می کند و سرمایه اجتماعی نیز همانند آنها عمل می کند.

پاتنام

چنانچه کلمن را بنیان گذار شاخه عقل گرایانه سرمایه اجتماعی بدانیم، پاتنام را می توانیم پیشرو شاخه تجربی آن بدانیم. پاتنام بیشتر بدین مطلب تمایل داشت که چگونه سرمایه اجتماعی در سطوح منطقه ای عمل می کند تا ایجاد نهادهای دموکراتیک و توسعه اقتصادی را موجب شود. وی بیشتر دیدگاهی از سرمایه اجتماعی را ارائه می کند که با پیش فرض های وبری فرهنگی - سیاسی آمریکا هماهنگ است، در چنین دیدگاهی، نگرش ها و هنجارهایی مانند اعتماد و روابط متقابل به طور برونزا به همراه شبکه های اجتماعی به وجود می آید و به مثابه عواملی که یک جامعه را قادر می کند به کنش جمعی پردازد عمل می کند (همان منبع، ص ۹۷) علاوه بر دانشمندان مشهور فوق برخی از اندیشمندان به بررسی تاثیر سرمایه اجتماعی در نقاط روستایی پرداخته و در این راستا چارچوب های نظری و شاخص هایی برای اندازه گیری آن را به وجود آورده اند.

پژوهش های متعدد توسعه روستایی نشان داده است که نهادهای اجتماعی، سرمایه اجتماعی را پدید می آورند و دست یابی به هدف هایی را که در نبود آنها غیر ممکن و یا پرهزینه بود، ممکن و تسهیل می کند. به طوری که عضویت در سازمان های اجتماعی، موجب افزایش میزان سرمایه اجتماعی می شود (احمدی فیروز جایی، ۱۳۸۵، ص ۹۵) نیز به این نتیجه رسیدند که میزان سرمایه اجتماعی اعضای تعاونی ها نقش مثبت و تاثیر گذاری بر تصمیم گیری بهتر آنان، اعمال مدیریت به نحو مطلوب و افزایش مشارکت های تولیدی داشته است (ازکیا، ۱۳۸۳، ص ۲۴).

متمایز ساختن سرمایه اجتماعی درون گروهی و سرمایه اجتماعی بین گروهی از یکدیگر و بیان این فرض که آنها در توسعه جوامع روستایی نقش دارند، تا حد زیادی می‌تواند مسائل پیچیده پیش‌روی آژانس‌های بیرونی را تسهیل کند و تغییرات اجتماعی را نیز برجسته و حل کند (Cramb, 2004, p84) برخی از محققان معتقدند که در مباحث توسعه روستایی، ایجاد و تقویت مولفه‌های بین گروهی سرمایه اجتماعی ابزار مفیدتری هستند (Along, 2002, p42) اما وودهاوس^۱ اظهار می‌دارد که هر دو بعد درون گروهی و بین گروهی سرمایه اجتماعی برای موفقیت نتایج توسعه اقتصادی - اجتماعی مفید هستند.

ولکاک^۲ نیز در سال ۱۹۹۸ با پیروی از تقسیم‌بندی پاتنام می‌گوید که سرمایه اجتماعی درون گروهی، پیوندهای درونی اجتماع است که افراد فقیر را در جامعه روستایی قادر می‌سازد تا بتوانند از منابع، امکانات و مساعدت‌های اجتماع خود به بهترین شکل ممکن بهره‌مند شوند و سرمایه اجتماعی بین گروهی، شبکه‌های روابط اجتماعی بیرونی مانند پیوند با کارشناسان و ماموران ترویج کشاورزی، فروشندگان نهادها و تجهیزات، حامیان مالی و سازمان‌های غیر دولتی^۳ (NGO) افراد و گروه‌ها را قادر می‌سازد تا از منابع اطلاعاتی و حمایتی خارجی بهره‌مند شوند (Harper, 2002, p208) جدول شماره (۱) نشان می‌دهد که چگونه ترکیب‌های مختلفی از این دو بعد سرمایه اجتماعی می‌تواند نشان‌گر دامنه مشخصی از نتایج توسعه در مناطق روستایی باشد

جدول شماره ۱: ابعاد سرمایه اجتماعی در سطح جامعه روستایی

سرمایه اجتماعی درون گروهی		سرمایه اجتماعی بین گروهی
بالا	پایین	
روستائیان فقیر (۲)	(۱) مطرود شده‌ها	پایین
(۴) اعضای موفق برنامه‌های سرمایه‌گذاری در روستاها	(۳) مهاجران اخیر روستا به شهر	بالا

منبع: (Wool cock, 2000, p231)

مفهوم کیفیت زندگی

کیفیت اصطلاحی است که برای بیان توسعه رفاه در یک جامعه به کار می‌رود. به‌طور خیلی ساده می‌توان گفت که تسهیلات رفاهی منعکس‌کننده شرایط زندگی و رفاه افراد است طی چند دهه اخیر کیفیت زندگی به‌مثابه یک هدف اصلی توسعه جامعه بر سیاست‌گذاری‌های بسیاری از کشورها تأثیرگذار بوده است. امروزه مفهوم تسهیلات و کیفیت زندگی جایگزین ایده ثروت به‌مثابه هدف اصلی توسعه اجتماعی شده است (Schmit, 2002). برخی اندیشمندان بین دو موضوع در مورد تسهیلات رفاهی زندگی قائل به تفکیک شده‌اند، یکی اینکه می‌توان کیفیت زندگی را در واحدها یا سطوح مختلف تحلیل کرد. مثلاً فردی، خانوادگی، ملی و بین‌المللی، دیگر آنکه می‌توان کیفیت زندگی را در دو شکل ذهنی و عینی مورد سنجش قرار داد (ماجدی، ۱۳۸۵، ص ۱۰۱) در این تحقیق بر جنبه ذهنی کیفیت زندگی تکیه کرده و سطح تحلیل را هم در دو واحد فرد و روستا در نظر گرفته‌ایم. جدول شماره ۲ میزان رضایت افراد نمونه از پارامترهای مختلف رضایت کیفیت زندگی را نشان می‌دهد.

^۱-Wood hous

^۲-Wool cock

^۳-Non Govern mental Organ:zations

جدول شماره ۲: میزان رضایت افراد نمونه از پارامترهای مختلف رضایت از کیفیت زندگی

جمع	خیلی ناراضی ام	ناراضی ام	نظری ندارم	راضی ام	کاملاً راضی ام	
۱۰۰	۱۸/۴	۳۶/۲	۱۱/۴	۲۱/۱	۱۲/۹	رضایت از میزان در آمد
۱۰۰	۱۳/۶	۳۰/۱	۱۵/۷	۲۹/۴	۱۱/۲	رضایت از وضعیت امنیت
۱۰۰	۱۵/۹	۱۷/۴	۱۵/۶	۴۱/۹	۹/۲	رضایت از فرآیند تصمیم گیری
۱۰۰	۱۵/۲	۱۹/۲	۲۸/۷	۲۹/۶	۷/۳	رضایت از زیرساخت ها
۱۰۰	۲۳/۶	۲۰/۲	۱۸/۷	۳۱/۲	۶/۳	رضایت از خدمات و تسهیلات

منبع: یافته های پژوهش

تذکر: هر کدام از پارامترهای گفته شده در جدول بالا حاوی سنجش های جزئی تری است که از ذکر آن خودداری شده است.

سرمایه اجتماعی و رضایت از کیفیت زندگی

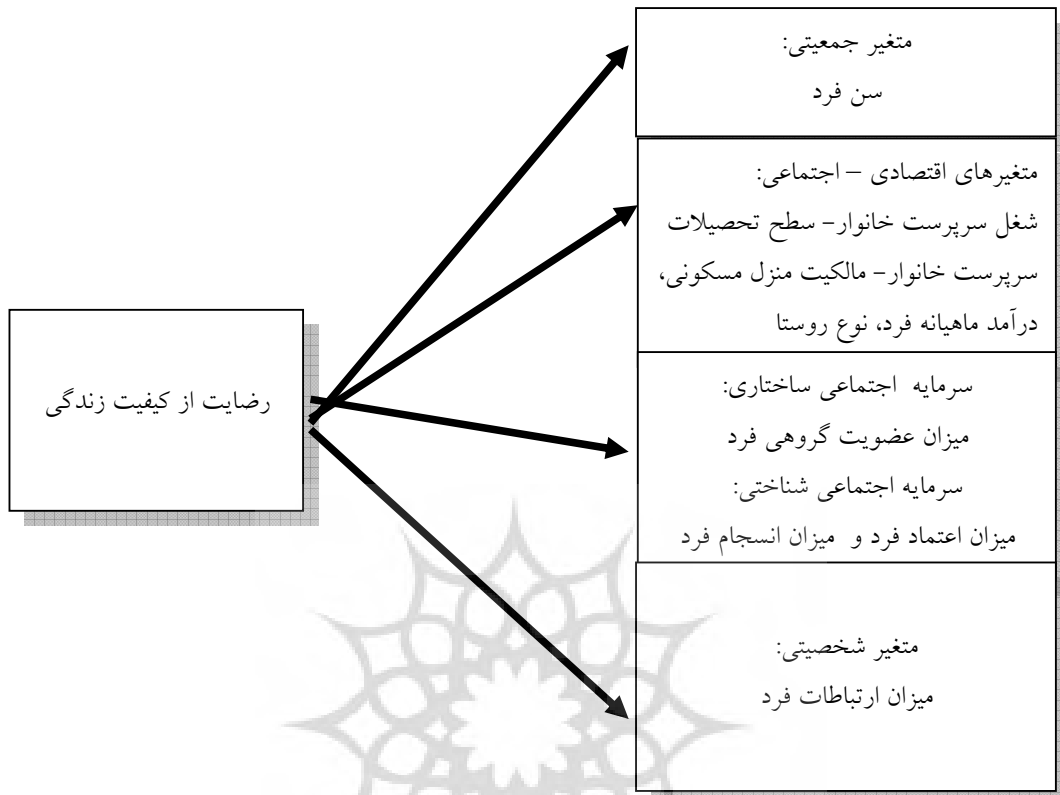
تحقیقات و مطالعات منتشر شده در زمینه روان شناسی و پزشکی نشان می دهد که بین سرمایه اجتماعی و کیفیت، هدف و مفهوم زندگی، پیوند مستقیم وجود دارد (بیکر، ۱۳۸۲) به عقیده پاتنام در میان همه حوزه های دخیل در سرمایه اجتماعی اهمیت هیچ کدام به خوبی قلمرو سلامت و رفاه نبوده است (Putnam, 2000). جین جاکوب در کتاب خود معتقد است که شبکه های اجتماعی فشرده در محدوده های قدیمی و مختلط شهری صورتی از سرمایه اجتماعی را تشکیل می دهند و در ارتباط با حفظ نظافت، عدم وجود جرم و جنایت خیابانی و دیگر تصمیمات در مورد بهبود کیفیت زندگی، در مقایسه با عوامل نهادهای رسمی مانند نیروی حفاظتی پلیس، مسئولیت بیشتری از خود نشان می دهند (فوکویاما، ۱۳۷۹) گفته شده است که بین شبکه اجتماعی، خوشبختی، سلامتی و زندگی طولانی تر ارتباط وجود دارد (بیکر، ۱۳۸۲).

مدل نظری تحقیق و فرضیات

جهت برآورد میزان تاثیر متغیرهای مختلف مورد مطالعه در این مقاله مدلی به صورت زیر در نظر گرفته شده است (شکل شماره ۱) با توجه به مطالب ذکر شده در قسمت های قبل و مدل تحقیق یاد شده، فرضیات زیر طرح شده است:

- ۱- بین شغل فرد و سطح رضایت او از کیفیت زندگی رابطه وجود دارد.
- ۲- بین سطح تحصیلات فرد و میزان رضایت او از کیفیت زندگی رابطه وجود دارد.
- ۳- بین مالکیت منزل مسکونی فرد و میزان رضایت او از کیفیت زندگی رابطه وجود دارد.
- ۴- بین میزان درآمد ماهیانه فرد و میزان رضایت او از کیفیت زندگی رابطه وجود دارد.
- ۵- بین سن فرد و میزان رضایت او از کیفیت زندگی رابطه وجود دارد.
- ۶- بین نوع روستا به لحاظ امکانات توسعه و میزان رضایت او از کیفیت زندگی رابطه وجود دارد.
- ۷- بین میزان ارتباطات فرد و میزان رضایت او از کیفیت زندگی رابطه وجود دارد.
- ۸- بین میزان اعتماد فرد و رضایت او از زندگی رابطه وجود دارد.
- ۹- بین میزان عضویت گروهی و میزان رضایت او از کیفیت زندگی رابطه وجود دارد.

۱۰- بین میزان انسجام و رضایت از کیفیت زندگی رابطه وجود دارد.

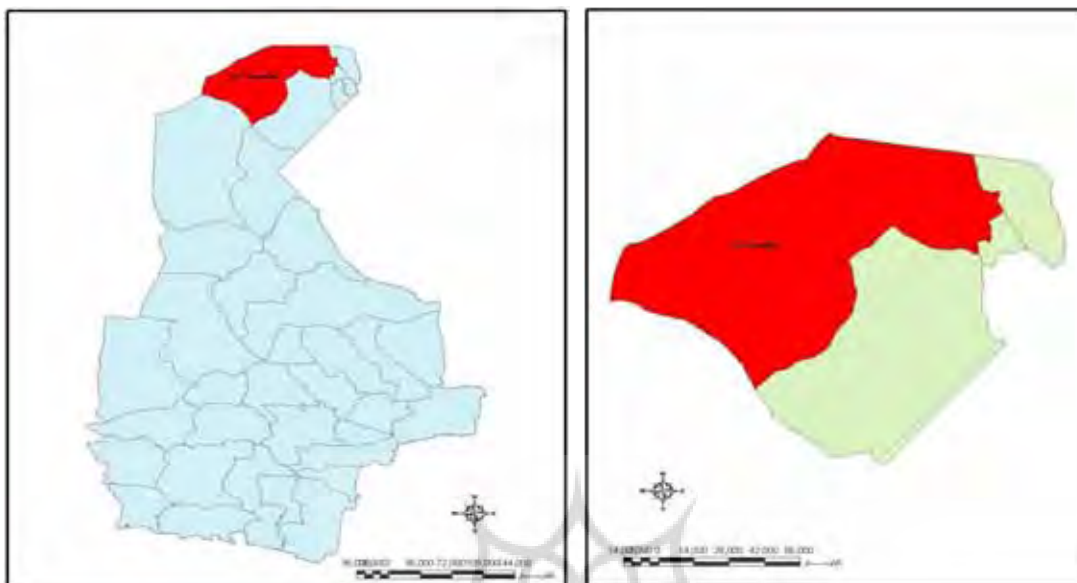
شکل شماره ۱: مدل نظری تحقیق

منبع: نگارنده

معرفی اجمالی منطقه مورد مطالعه

بخش پشت آب یکی از بخش‌های شهرستان زابل است، مرکزیت این بخش شهر ادیمی که تنها شهر منطقه به شمار می‌آید می‌باشد. از نظر مشخصات جغرافیایی این بخش بین نقاط ۳۰ درجه و ۴۵ دقیقه تا ۳۰ درجه و ۳۱ دقیقه عرض شمالی و ۶۰ درجه و ۴۵ دقیقه تا ۵۱ درجه و ۴۰ دقیقه طول شرقی واقع شده است (نقشه‌های شماره یک و دو) این منطقه با ارتفاع کمتر از ۵۰۰ متر از سطح دریا (ضیاء توانا، ۱۳۷۱، ص ۱۹۸) و وسعت تقریبی ۲۳۱۹ کیلومتر مربع در شمال شرق استان سیستان و بلوچستان واقع است و علی‌رغم یکنواختی نسبی آن از نظر ژئومورفولوژیکی دارای اشکال ناهمواری ویژه‌ای است که از آن جمله می‌توان به فرورفتگی‌ها و چاله‌های آبگیر تحت عنوان هامون‌ها و تراس‌های دریاچه‌ای و یک گسل اشاره کرد (زمردیان، ۱۳۶۷، ص ۱۰۴) این منطقه براساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵ دارای ۳۹۳۰۰ نفر جمعیت (۱۸۹۸۵ نفر زن و ۲۰۳۱۵ نفر مرد) بوده است که در چهار دهستان ادیمی، بزی، سفیدابه و قائم آباد مستقر می‌باشد (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۷) اقلیم حاکم بر این منطقه در تمام طبقه‌بندی‌های اقلیمی از نوع گرم و خشک می‌باشد (نگارش، ۱۳۷۹، ص ۲۵۳) میانگین دمای سالانه ۲۱ درجه سانتیگراد، میانگین بارش سالانه ۶۱/۴ میلیمتر، میانگین رطوبت نسبی هوا ۳۸ درصد، و تبخیر و تعرق بالقوه این منطقه حدود ۵۷۰۰ میلی‌متر محاسبه شده است

(گنجی، ۱۳۵۳، ص ۱۰۶) بادهای ۱۲۰ روزه که از آن به عنوان شاخص ترین پدیده جوی منطقه یاد می شود با اثرات مخرب خود زندگی را برای ساکنین منطقه سخت و طاقت فرسا کرده است (حسین زاده، ۱۳۷۶، ص ۱۰۶).

شکل شماره ۲: موقعیت مورد مطالعه در استان سیستان و بلوچستان
منبع: استانداری سیستان و بلوچستان : مرکز gis ۱۳۸۷.

شکل شماره ۱: منطقه مورد مطالعه در شهرستان زابل
منبع: استانداری سیستان و بلوچستان : مرکز gis ۱۳۸۷.

چگونگی انجام تحقیق

تحقیق حاضر همانند دیگر تحقیقات میدانی دارای دو بخش است. بخش اول شامل: ادبیات موضوع، مبانی نظری و... مبتنی بر مطالعات کتابخانه ای است و بخش دوم در قالب پژوهش های میدانی از طریق جمع آوری اطلاعات، مطالعات اکتشافی و انتخاب گویه ها صورت پذیرفته است.

در این مقاله جهت بررسی نقش سرمایه اجتماعی در رضایت از کیفیت زندگی در مناطق روستایی با بهره گیری از تحلیل کارکردی و ساختاری از تئوری سیستمی استفاده شده است. تحلیل ساختاری جهت مطالعه در منطقه پشت آب سعی می کند به کمک مدلی انتزاعی به پژوهش ساخت داده و آنرا قابل فهم کند.

ابزار تحقیق

در این تحقیق از برنامه های کامپیوتری، هم راستا با دانش جغرافیا استفاده شده است از جمله از برنامه ها و نرم افزارهای تخصصی مانند GIS و بسته های نرم افزار تحت این برنامه همچنین از نرم افزارهای spss و excel و سایر نرم افزارها در زمینه محاسبات آماری و رسم نمودارها استفاده مطلوب به عمل آمده است.

چگونگی انتخاب جامعه نمونه

در این تحقیق منطقه مورد مطالعه بخش پشت آب سیستان می باشد این بخش براساس نتایج سرشماری سال ۱۳۸۵ دارای ۱۲۰ روستا است که حدود ۱۵٪ آن بعنوان روستاهای مورد مطالعه انتخاب شده اند. برای تأیید این انتخاب ابتدا با خطای ۱۵٪ نمونه انتخابی را محاسبه کرده ایم که از طریق فرمول ذیل بدست آمده است:

$$d = T \sqrt{\frac{p \times q}{n}} \times \sqrt{\frac{N-n}{N-1}}$$

d = درجه آزادی

n = حجم نمونه

N = تعداد کل روستاها

P = ۰/۵، احتمال وجود صفت

q = ۰/۵، عدم احتمال وجود صفت

T = ۱/۹۶، خطای استاندارد با سطح اطمینان ۹۵٪ می باشد.

از اینرو تعداد دقیق روستاهای انتخابی بر حجم نمونه معادل ۱۸ روستا می باشد. از آنجاکه جامعه مورد بررسی از نظر تعداد جمعیت همگون نبود، جهت تضمین معرف بودن جامعه نمونه و تقلیل خطای نمونه گیری از روش نمونه گیری طبقه بندی استفاده شد که براین اساس طبقه بندی زیر به دست آمد:

گروه اول: آبادی‌های دارای کمتر از ۵۰ خانوار (۶۸ آبادی)

گروه دوم: آبادی‌های دارای ۱۰۰-۵۱ خانوار (۲۹ آبادی)

گروه سوم: آبادی‌های دارای ۲۰۰-۱۰۱ خانوار (۱۲ آبادی)

گروه چهارم: آبادی‌های دارای بیش از ۲۰۰ خانوار (۱۱ آبادی)

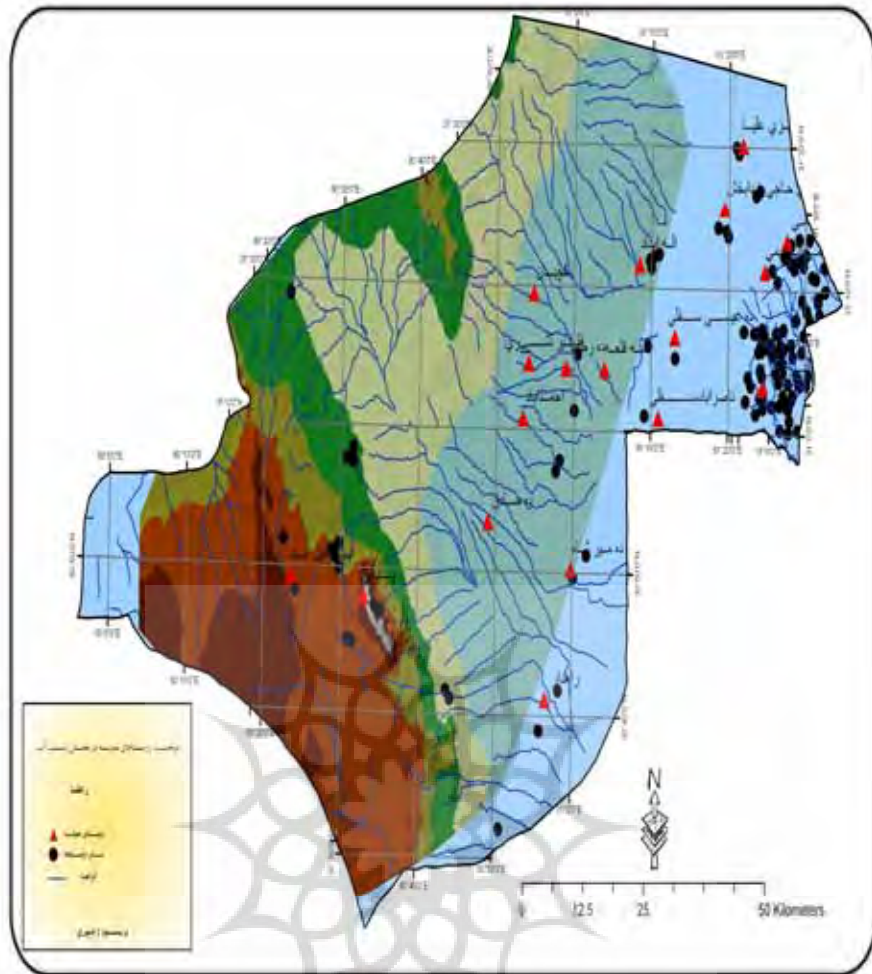
پس از تعیین حجم نمونه، ۴ طبقه آبادی‌های مورد نظر به طور تصادفی و با استفاده از جدول اعداد تصادفی به شرح جدول شماره (۳) انتخاب شدند که موقعیت این روستاها نیز در نقشه شماره ۳ ملاحظه می شود.

جدول شماره ۳: آبادی‌ها و حجم نمونه خانوارهای بخش پشت آب سیستان - ۱۳۸۷

گروه برحسب جمعیت	نام آبادی	تعداد خانوار هرآبادی	نام دهستان	جمع خانوار هرگروه	تعداد نمونه هرگروه	تعداد خانوار نمونه هرآبادی
گروه یک روستاهای زیر ۵۰ خانوار	محمدآباد ادیمی	۴۶	ادیمی	۳۱۰	۶۸	۱۰
	میرشاه	۴۸	ادیمی			۱۱
	حاجی خدابخش	۲۶	ادیمی			۶
	ده بزی علیا	۳۹	بزی			۹
	ده رضا	۴۵	بزی			۱۰
	رهدار	۲۰	بزی			۴
	دلارامی	۴۲	قائم آباد			۹
	ناصرآباد سفلی	۲۴	قائم آباد			۵
	اسماعیل آباد	۱۱	سفیدابه			۲
	پدگی	۹	سفیدابه			۲
گروه دو روستاهای ۵۰ تا ۱۰۰ خانواری	ده عیسی سفلی	۸۸	ادیمی	۳۳۵	۷۶	۲۰
	کچیان	۸۱	ادیمی			۱۸
	پلگی بزی	۷۴	بزی			۱۷
	احمد آباد	۹۲	قائم آباد			۲۱
گروه سه روستاهای ۱۰۰ تا ۲۰۰ خانواری	ده صادق	۱۴۰	قائم آباد	۳۰۵	۶۹	۳۲
	الله آباد	۱۶۵	ادیمی			۳۷
گروه چهار روستاهای بیش از ۲۰۰ خانواری	سه قلعه	۲۵۳	قائم آباد	۶۷۳	۱۵۲	۵۷
	فقیرلشکری	۴۲۰	ادیمی			۹۵
جمع	۱۸	۱۶۲۳	۴	۱۶۲۳	۳۶۵	۳۶۵

منبع: یافته های میدانی

شکل شماره ۳: موقعیت جغرافیایی روستاهای نمونه بخش پشت آب

منبع: استانداری سیستان و بلوچستان، مرکز GIS، ۱۳۸۷.

چگونگی تعیین خانوارهای نمونه

برای بدست آوردن تعداد پرسش‌نامه‌هایی که باید در روستاهای نمونه پر شود از فرمول کوکران (رفیع پور، ۱۳۷۷، ص ۳۸۳) به شرح ذیل استفاده گردیده است.

در این فرمول:

n = حجم نمونه

t = سطح خطای ۹۵٪ برای ۱/۹۶

N = تعداد کل جامعه آماری

$P = 0.5$ = احتمال وجود صفت

$q = 0.5$ = احتمال عدم وجود صفت

$$n = \frac{t^2 pq}{d^2 \left(1 + \frac{1}{N} \left(\frac{t^2 pq}{d^2} - 1 \right) \right)}$$

با جایگزینی داده‌های فوق در فرمول کوکران تعداد حجم نمونه برای پرسش‌نامه ۳۶۵ بدست آمد و برای تعیین تعداد نمونه در آبادی‌ها از روش نمونه‌گیری طبقه‌بندی استفاده شده است و سرانجام تعداد نمونه هر یک از آبادی‌ها مشخص گردید (نگاه کنید به جدول شماره ۲).

متغیرهای تحقیق و چگونگی تحلیل داده‌ها

در این تحقیق دو دسته متغیر در نظر گرفته شده است: متغیرهای مستقل و متغیرهای وابسته. متغیرهای مستقل ۴ دسته اند: جمعیتی - اقتصادی - اجتماعی - شخصیتی و سرمایه اجتماعی. متغیر وابسته نیز در این تحقیق رضایت از کیفیت زندگی است. (شکل شماره یک)

جهت انجام این پژوهش دو پرسش‌نامه تحت عنوان پرسش‌نامه روستا و پرسش‌نامه خانوار منطبق بر اهداف تحقیق تهیه گردید. پرسش‌نامه روستا شامل سئوالاتی در مورد ویژگی‌های خدماتی، اقتصادی، عوامل تولیدی و... هر روستا می‌باشد. پرسش‌نامه خانوار مشتمل بر سئوالاتی در خصوص ویژگی‌های جمعیتی، اقتصادی و سرمایه اجتماعی پاسخگویان است. افراد پرسش‌شونده در این تحقیق سرپرستان خانوارهای نمونه می‌باشند. روایی محتوای سئوالات پرسش‌نامه توسط اساتید و متخصصین رشته جغرافیا و علوم اجتماعی مورد تأیید قرار گرفت. برای محاسبه پایایی سئوالات نیز ابتدا پرسش‌نامه بر روی نمونه‌ای به حجم ۳۷ نفر اجرا گردید و سپس پایایی پرسش‌نامه به روش آلفای کارامباخ محاسبه گردید که عدد ۰/۷۲ بدست آمد که این مقدار پایایی قابل اعتماد است.

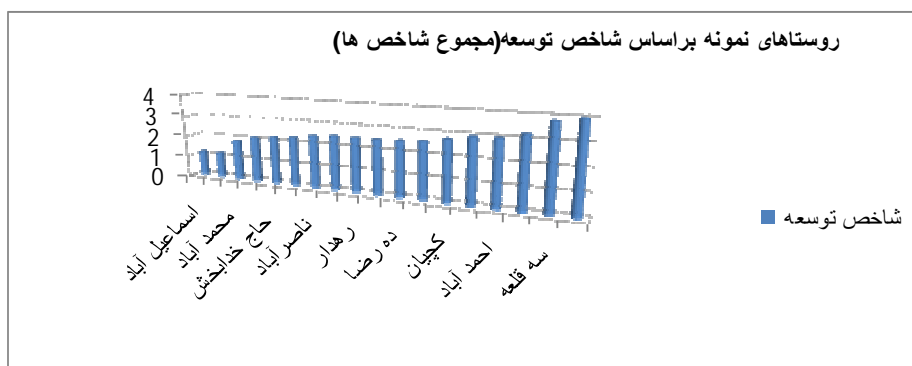
یافته‌های پژوهش

جدول شماره ۴ شاخص توسعه یافتگی روستاهای نمونه را براساس ابعاد سه گانه اقتصادی خدماتی و اجتماعی نشان می‌دهد. در واقع با جمع این سه بعد می‌توان شاخص جدیدی به نام شاخص سطح توسعه یافتگی روستاها ایجاد و بدین ترتیب فرضیات را به معرض آزمون گذاشت در این جدول و در ستون آخر دسته‌بندی روستاها براساس تحلیل خوشه‌ای به سه سطح قابل مشاهده می‌باشد.

الف- روستاهایی که براساس تحلیل خوشه‌ای ابعاد سه‌گانه اقتصادی، خدماتی و اجتماعی نمره ۱ کسب کرده‌اند شامل سه روستای اسماعیل آباد- پدگی- محمدآباد که در این تحقیق از آنها به‌عنوان روستاهای توسعه نیافته یاد می‌شود.

ب- روستاهایی که براساس تحلیل خوشه‌ای ابعاد سه‌گانه اقتصادی، خدماتی و اجتماعی نمره ۲ کسب کرده‌اند شامل ۹ روستای: میرشاه - حاج خدابخش - بزی علیا- ده رضا- رهدار- دلارامی- ناصر آباد- ده عیسی و پلگی- بزی که در ادامه این تحقیق از آنها به‌عنوان روستاهای حد متوسط از نظر سطح توسعه یاد می‌شود.

ج- روستایی که براساس تحلیل خوشه‌ای ابعاد سه‌گانه اقتصادی، خدماتی و اجتماعی نمره ۳ کسب کرده‌اند: شامل ۶ روستای کچیان، احمد آباد- ده صادق- الله آباد- سه قلعه و فقیرلشکری و در ادامه این تحقیق از آنها به‌عنوان روستاهای توسعه یافته یاد می‌شود (نگاه کنید به شکل شماره ۲ و جدول شماره ۴).

شکل شماره ۲: روستاهای نمونه برحسب شاخص توسعه (مجموع شاخص های خدماتی، اقتصادی و سرمایه اجتماعی)

منبع: یافته های تحقیق، ۱۳۸۷

جدول شماره ۴: دسته بندی روستاهای نمونه براساس مجموع شاخص های توسعه

نام روستا	شاخص توسعه اقتصادی	طبقه بندی خوشه ای شاخص توسعه اقتصادی	شاخص توسعه خدماتی	طبقه بندی خوشه ای شاخص توسعه خدماتی	شاخص توسعه اجتماعی	طبقه بندی خوشه ای شاخص توسعه اجتماعی	ای شاخص توسعه یافتگی روستا	طبقه بندی خوشه ای شاخص توسعه یافتگی روستا
اسماعیل آباد	۰.۵	۱	۰.۱۴۷	۱	۲.۹۳	۳	۱.۱۹	۱
پدگی	۰.۵	۱	۰.۱۴۷	۱	۲.۴۹	۳	۱.۱۹	۱
محمد آباد	۱.۳۳	۱	۱.۷۶	۱	۲.۵۸	۲	۱.۸۳	۱
میرشاه	۱.۳۳	۱	۲.۶۸	۱	۲.۴۳	۱	۲.۱۵	۲
حاج خدابخش	۱.۲۵	۱	۲.۵۸	۱	۲.۶۵	۲	۲.۲۵	۲
بزی علیا	۱.۰۸	۱	۳.۱۵	۱	۲.۷۲	۲	۲.۳۲	۲
ده رضا	۱.۴۲	۲	۳.۵۰	۲	۲.۷۸	۳	۲.۵۶	۲
رهدار	۰.۹۲	۱	۳.۸۸	۲	۲.۶۸	۲	۲.۵۳	۲
دلارامی	۱.۲۵	۱	۳.۷۰	۲	۲.۶۵	۲	۲.۵۳	۲
ناصرآباد	۱	۱	۳.۷۶	۲	۲.۶۴	۲	۲.۴۶	۲
ده عیسی	۱.۰۸	۱	۳.۹۷	۳	۲.۵۸	۲	۲.۵۴	۲
کچیان	۱.۵۰	۲	۴.۴۱	۳	۲.۵	۱	۲.۸	۳
پلگی بزی	۱.۱۷	۱	۳.۴۹	۳	۲.۷۵	۲	۲.۶۲	۲
احمد آباد	۱.۸۳	۲	۴.۵	۳	۲.۷۹	۳	۳	۳
صادق	۱.۷۶	۲	۴.۵	۳	۲.۷۷	۳	۲.۹۸	۳
الله آباد	۲.۱۶	۲	۴.۷۸	۳	۲.۹	۳	۳.۲۵	۳
سه قلعه	۳.۷۵	۳	۴.۷۹	۳	۲.۸۷	۳	۳.۸	۳
فقیر لشگری	۴.۲۵	۳	۴.۷۹	۳	۲.۸۶	۳	۳.۹۷	۳

منبع: یافته های پژوهش، ۱۳۸۷.

تذکره: هر یک از پارامترهای گفته شده در جدول بالا حاوی سنجش های جزئی تری است که به دلیل اطاله کلام از ذکر آن خودداری شده است.

آزمون فرضیه ها

ده فرضیه این تحقیق از دو طریق ضریب همبستگی پیرسون و رگرسیون چند متغیره مورد تحلیل قرار گرفتند. با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون ارتباط شش متغیر با رضایت از کیفیت زندگی معنادار بود که عبارتند از:

تحصیلات- در آمد- درجه توسعه روستا- میزان ارتباطات- اعتماد و انسجام در سطح اطمینان ۹۹٪ و چهار متغیر شغل- مالکیت منزل مسکونی، سن و عضویت گروهی با رضایت از کیفیت زندگی رابطه ای نداشتند. از شش فرضیه تأیید شده میزان تحصیلات، درآمد و درجه توسعه یافتگی روستا جزء متغیرهای اقتصادی و اجتماعی، دو فرضیه اعتماد و انسجام مربوط به متغیرهای سرمایه اجتماعی شناختی و فرضیه میزان ارتباطات مربوط به متغیرهای شخصیتی می باشند.

از چهار فرضیه ای که رابطه معنا داری با رضایت از کیفیت زندگی نداشتند دو متغیر شغل و مالکیت منزل مسکونی مربوط به متغیرهای اقتصادی و اجتماعی، فرضیه سن مربوط به متغیر جمعیتی و فرضیه عضویت گروهی با متغیر سرمایه اجتماعی ساختاری مربوط بودند (جدول شماره ۵)

جدول شماره ۵: نتایج آزمون فرضیه‌ها با استفاده از ضریب همبستگی

نوع ارتباط	سطح معناداری	ضریب همبستگی	فرضیه
منفی	-	-۰/۰۸۷	ارتباط بین شغل سرپرست و رضایت از کیفیت زندگی
مثبت	۰/۹۹	۰/۱۱۷	ارتباط بین تحصیلات و ضایت از کیفیت زندگی
منفی	-	-۰/۰۵۷	ارتباط بین مالکیت منزل مسکونی فرد و ضایت از کیفیت زندگی
مثبت	۰/۹۹	۰/۲۲۳	ارتباط بین میزان درآمد و رضایت از کیفیت زندگی
مثبت	-	۰/۰۴۳	ارتباط بین سن فرد و رضایت از کیفیت زندگی
مثبت	۰/۹۹	۰/۳۸۰	ارتباط بین نوع روستا به لحاظ امکانات توسعه و رضایت از کیفیت زندگی
مثبت	۰/۹۹	۰/۱۵۵	ارتباط بین میزان ارتباطات فرد و رضایت از کیفیت زندگی
مثبت	۰/۹۹	۰/۳۹۴	ارتباط بین اعتماد فرد و رضایت از کیفیت زندگی
مثبت	-	۰/۰۷۲	ارتباط بین عضویت گروهها و رضایت از کیفیت زندگی
مثبت	۰/۹۹	۰/۱۸۵	ارتباط بین انسجام و رضایت از کیفیت زندگی

منبع: یافته های میدانی

رگرسیون چند متغیره

برای تحلیل متغیرهای مستقل و وابسته از رگرسیون چند متغیره به روش گام به گام استفاده گردید. در مرحله یا گام اول متغیر اعتماد که یکی از شاخص های سرمایه اجتماعی شناختی است وارد معادله شده و ۱۴/۹ درصد متغیر وابسته یعنی رضایت از کیفیت زندگی را تبیین کرده است.

درجه توسعه یافتگی روستا در مرحله دوم وارد معادله شده و R^2 را به ۲۲/۶ درصد رسانده و ۷/۷ درصد قدرت تبیین را بالا برده است. در مرحله سوم میزان درآمد وارد شده و R^2 را به ۲۹/۱ درصد رسانیده و ۶/۵ درصد به قدرت مدل افزوده است و پس از آن انسجام، میزان ارتباطات فرد و تحصیلات به ترتیب وارد معادله شده و روی هم رفته ۶/۸ درصد به قدرت تبیین کنندگی مدل افزوده اند.

همان گونه که در جدول شماره ۶ مشاهده می شود میزان F در سطح اطمینان ۹۹ درصد معنادار است. این معادله رگرسیونی از نظر آماری معتبر و قابل قبول می باشد. اولین و قوی ترین متغیر وارد شده به معادله رگرسیون به روش گام به گام یعنی اعتماد مربوط به سرمایه اجتماعی ساختاری است و دو متغیر درجه توسعه یافتگی روستا و درآمد متغیر اقتصادی- اجتماعی بوده اند (جدول شماره ۶).

جدول شماره ۶: متغیرهای وارد شده به معادله رگرسیون برای تبیین رضایت از کیفیت زندگی

sigT	T	Beta	B	R ^۲ تعدیل شده	R ^۲	R	متغیر	مراحل
۰/۰۰۰	۹/۶۵۹	۰/۳۸۹	۰/۴۰۹	۰/۱۵۱	۰/۱۴۹	۰/۳۸۹	اعتماد	مرحله اول
۰/۰۰۰	۶/۸۱۸	۰/۲۷۹	۰/۲۴۳	۰/۲۲۳	۰/۲۲۶	۰/۴۶۹	درجه توسعه روستا	مرحله دوم
۰/۰۰۰	۶/۵۴۹	۰/۲۶۶	۶/۰۸۸	۰/۲۸۷	۰/۲۹۱	۰/۵۲۹	میزان درآمد سرپرست خانوار	مرحله سوم
۰/۰۰۰	۵/۸۴۰	۰/۲۲۳	۰/۱۵۱	۰/۳۳۰	۰/۳۳۷	۰/۵۸۱	انسجام	مرحله چهارم
۰/۰۰۰	-۳/۷۴۱	-۰/۱۴۷	-۰/۰۹۹	۰/۳۴۹	۰/۳۵۴	۰/۵۹۴	میزان ارتباطات فرد	مرحله پنجم
۰/۰۰۲	۳/۱۵۹	۰/۱۱۰	۸/۹۴	۰/۳۵۳	۰/۳۵۹	۰/۶۰۷	تحصیلات	مرحله ششم

منبع: یافته های میدانی sig=۰/۰۰۰ F = ۳۵/۵۰۱ متغیر وابسته رضایت از کیفیت زندگی

نتیجه گیری

در سال های اخیر، سرمایه اجتماعی به یک مفهوم بسیار مرسوم مبدل شده و به صورت شعار روز سیاستمداران و نخبگان دانشگاهی درآمده است. سرمایه اجتماعی مفهومی چند بعدی در علوم اجتماعی و تاثیرگذار در بسیاری از حوزه های جامعه است و در ادبیات مرتبط با توسعه نیز جایگاهی ویژه یافته است، به گونه ای که برخی آن را حلقه مفقوده توسعه می دانند. این مقاله به بررسی این موضوع پرداخت که چگونه سرمایه اجتماعی بر رضایت از کیفیت زندگی تاثیر می گذارد، براساس بررسی و تجزیه و تحلیل داده هایی که مورد بررسی قرار گرفت می توان نتایج زیر را استنتاج کرد.

الف) سرمایه اجتماعی یک پیش بینی کننده خوب برای تبیین میزان رضایت از کیفیت زندگی در نقاط روستایی بخش پشت آب سیستان به شمار می آید. چرا که پارامتر اعتماد و انسجام و میزان روابط اجتماعی فرد سهم بالایی از تبیین واریانس کل رضایت از کیفیت زندگی را توضیح داده اند.

ب) در بین ده فرضیه در نظر گرفته شده که ارتباط بین متغیرهای سرمایه اجتماعی؛ جمعیتی و اقتصادی - اجتماعی را با رضایت از کیفیت زندگی با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون بررسی می کرد شش فرضیه تأیید شد که سه فرضیه آن مربوط به سرمایه اجتماعی و سه فرضیه دیگر مربوط به عوامل اقتصادی اجتماعی و شخصیتی بوده است.

ج) با استفاده از یک مدل رگرسیونی چند متغیری و با روش گام به گام رابطه بین متغیرها مستقل و وابسته تحلیل شد این مدل به لحاظ آماری معنا دار بود و ۳۵/۵ درصد تغییر در متغیر وابسته رضایت از کیفیت زندگی را تبیین می کرد این مدل ۶ مرحله را در پی داشت که اعتماد اولین متغیر و سطح تحصیلات آخرین متغیری بود که به مدل وارد شده است. می توان گفت اعتماد از مهمترین متغیرها در ارتباط با بحث توسعه است شاخص های دیگر سرمایه اجتماعی هم بدین موضوع اشاره دارند.

د) درجه توسعه یافتگی روستا که بیانگر ویژگی های روستا به لحاظ امکانات توسعه است و نیز میزان درآمد، بر میزان رضایت از کیفیت زندگی نقش اساسی دارند و این هر دو بدین نکته اشاره دارند که بهتر شدن وضعیت روستا و فرد می تواند بر میزان رضایت از کیفیت زندگی مردم تاثیر گذار باشد.

منابع

- احمدی فیروزجایی، علی و دیگران (۱۳۸۵)، «مقایسه مؤلفه های سرمایه اجتماعی کشاورزان عضو و غیرعضو تعاونی های تولید روستایی»، فصلنامه علمی-پژوهشی رفاه اجتماعی، سال ششم، شماره ۲۳، ۱۳۸۵.
- ازکیا، مصطفی و احمد فیروزآبادی (۱۳۸۳) «سرمایه اجتماعی و نقش آن در شکل های تولیدی، (مطالعه موردی: حوزه آبخیز کرخه)»، مجله جامعه شناسی ایران، سال پنجم، شماره ۳.
- بیکر، واین (۱۳۸۲)، مدیریت و سرمایه اجتماعی، ترجمه مهدی الوانی و محمد رضا ربیعی، تهران، انتشارات سازمان مدیریت صنعتی.
- پورکرمانی، محسن و محمد جعفر زمردیان، (۱۳۶۷)، «بحثی پیرامون ژئومورفولوژی سیستان و بلوچستان، ویژه نامه آب و خاک زابل»، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره مسلسل ۹.
- حسین زاده، سیدرضا. (۱۳۷۶)، «یادهای صد و بیست روزه سیستان»، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره مسلسل ۴۶.
- سوری، علی و نادر مهرگان (۱۳۸۶)، «نقش سرمایه اجتماعی در تشکیل سرمایه انسانی»، فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی، شماره ۴۲.
- ضیاءتوانا، محمدحسن. (۱۳۷۱) «ویژگی های محیط طبیعی چاله سیستان»، مجموعه مقالات جغرافیایی، جشن نامه دکتر محمدحسن گنجی، تهران انتشارات گیتاشناسی.
- علمی زهرا (میلا) و دیگران. ۱۳۸۴ «سرمایه اجتماعی و چگونگی تأثیر آن بر اقتصاد»، مجله تحقیقات اقتصادی، شماره مسلسل ۷۱.
- فوکویاما، فرانسیس (۱۳۷۹)، پایان نظم، ترجمه غلامعباس توسلی، تهران: انتشارات جامعه ایرانیان.
- کلمن، جیمز، (۱۳۷۷)، بنیادهای نظریه اجتماعی، ترجمه منوچهر صبوری، نشر نی، تهران.
- کوثری، مسعود (۱۳۷۴)، بررسی تأثیر انسجام بر میزان مشارکت روستائیان استان خراسان در فعالیت های عمرانی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس.
- گنجی، محمدحسن، (۱۳۵۳). سی و دو مقاله جغرافیایی، انتشارات سحاب، تهران.
- ماجدی، سید مسعود و لهسایی زاده، عبدالعلی. (۱۳۸۵) «بررسی رابطه بین متغیرهای زمینه ای و سرمایه اجتماعی: مطالعه موردی در روستاهای استان فارس». فصلنامه روستا و توسعه، سال ۹، شماره ۴.
- نگارش، حسین و محمود خسروی. (۱۳۷۷)، کلیات ژئومورفولوژی ایران. انتشارات دانشگاه سیستان و بلوچستان. زاهدان.
- Alonge, J.A (2002), Traditional Institutions social capital, and Multi institutional partnerships for agricultural development: Implications for a new extension paradigm. AIAEE. Proceeding of the 18th annal conference, Durban, South Africa.
- Grix, J. (2001), "social capital as a concept in the social sciences: the current state of debate" Democratization, vol.8, No.3, PP 189-210.
- Halpern, D. (2005), social capital. London: polity press.
- Putnam, R.D. (2000), Bowling alone: the collapse and revival of American community. New york: Touchstone Books.
- Schmit, R. (2002), "considering social capital in quality of life assessment: concept and measurement". Social indicators research. 58, PP 403-428.
- Wall, A; Ferrazzi, G. and schyer, F. (1998), "Getting the goods on social capital". Rural sociology. 63,2: PP 300-322
- Woolcock, M & Narayan. D. (2000), social capital Implications for development theory.